

An analysis of Schopenhauer's Philosophy of education in the Age of Artificial Intelligence (AI)

Rungnipa Liang^{1*} and Chainarong Srimanta¹

¹Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

*Corresponding author. E-mail: rungnipa@go.buu.ac.th

ABSTRACT

The purpose of this article was to present Arthur Schopenhauer's educational ideas and analyze these ideas in the context of the learning society in the age of artificial intelligence. The main argument is whether Schopenhauer's educational ideas remain necessary in a world entering the age of algorithms. The research method is a philosophical interpretive analysis based on the primary document "Ueber Erziehung" (On Education) by Arthur Schopenhauer which appears in the collected works titled "Arthur Schopenhauers sämtliche Werke" published in 1920. The findings indicate that according to Schopenhauer true education is not merely a process of information transferred through rote memorization or uncritical acceptance of textbooks, it's rather a process by which the learners must construct their own thoughts using information merely as raw material rather than a final conclusion. This phenomenon reflects the challenge in the age of artificial intelligence in case of Artificial Intelligence used merely as a tool to provide answers without encouraging learners to think critically. Such kind of education becomes artificial one, and the use of Artificial Intelligence would ultimately reduce humanity to mere consumers of information rather than creators of wisdom. Any educational concepts that fail to promote an understanding of the world and life reality is the root cause of failed education.

Keywords: Arthur Schopenhauer, Philosophy of Education, Artificial Intelligence (AI)

ข้อโต้แย้งปรัชญาการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI)

รุ่งนิภา เหลียง^{1*} และ ชัยณรงค์ ศรีมันตะ¹

¹ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*Corresponding author. E-mail: rungnipa@go.buu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดด้านการศึกษาของอาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์ และเพื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวในบริบทของสังคมการเรียนรู้ยุคปัญญาประดิษฐ์ ข้อโต้แย้งหลักคือ แนวคิดของ โซเพนเฮาเออร์ยังคงมีความจำเป็นในโลกที่กำลังเข้าสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือไม่ วิธีการศึกษาคือการวิเคราะห์ตีความเชิงปรัชญาจากเอกสารปฐมภูมิคือเรียงความว่าด้วยการศึกษา (Ueber Erziehung) ของอาเทอร์ โซเพนเฮาเออร์ที่ปรากฏอยู่ในผลงานรวมเล่มที่ชื่อ (Arthur Schopenhauers sämtliche Werke) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1920 ผลการศึกษาชี้ว่า โซเพนเฮาเออร์มองว่าการศึกษาที่แท้จริงมิใช่กระบวนการถ่ายโอนข้อมูลผ่านการท่องจำหรือการยอมรับตำราโดยปราศจากการไตร่ตรอง แต่เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนต้องสร้างความคิดด้วยตนเองโดยใช้ข้อมูลเป็นเพียงวัตถุดิบมิใช่บทสรุปสุดท้าย ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนความท้าทายในยุคปัญญาประดิษฐ์หากมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ในลักษณะที่เป็นเพียงเครื่องมือให้คำตอบ โดยไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ การศึกษานั้นย่อมเป็นการศึกษาเทียมและท้ายที่สุดการใช้ปัญญาประดิษฐ์ จะลดทอนความเป็นมนุษย์เหลือเพียงผู้บริโภคข้อมูลมิใช่ผู้สร้างปัญญา แนวคิดการศึกษาใดก็ตามที่ไม่สามารถส่งเสริมให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้นคือรากเหง้าของการศึกษาที่ล้มเหลว

คำสำคัญ: อาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์, ปรัชญาการศึกษา, ปัญญาประดิษฐ์

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

ในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์สามารถตอบคำถาม สรุปความ และสังเคราะห์ข้อมูลได้ในเวลาอันรวดเร็ว แนวคิดเรื่องวิธีการศึกษาจึงถูกท้าทายอย่างหนัก กระแสความคิดในปัจจุบันมักแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่มองว่าปัญญาประดิษฐ์ คือ ผู้ช่วยอัจฉริยะที่เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ และกลุ่มที่มีทัศนคติว่าปัญญาประดิษฐ์อาจทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงผู้บริโภคข้อมูลที่ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม งานเขียนส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักมุ่งเน้นไปที่มิติทางด้านอื่น ๆ ของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ แต่ยังคงขาดการตั้งคำถามเชิงปรัชญาว่า วิธีการเรียนรู้ที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร และปัญญาประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้หรือไม่ จากคำถามข้างต้น บทความนี้จึงเป็นบทความวิจัยทางปรัชญา ที่ศึกษาโดยมีการวิเคราะห์ตีความเอกสารปฐมภูมิเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดด้านการศึกษาในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ และวิเคราะห์แนวคิดด้านการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์กับการศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นข้อโต้แย้งสำคัญคือ ปัญญาประดิษฐ์สามารถทำให้มนุษย์เกิดภาวะสูญเสียการเรียนรู้ที่แท้จริงกลายเป็นการบริโภคข้อมูลสำเร็จรูป โดยปราศจากประสบการณ์ตรงและการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งโซเพนเฮาเออร์ยืนยันว่าการเรียนรู้ที่ถูกต้องควรผ่านกระบวนการสังเกตโดยอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสและการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองยังคงเป็นสิ่งสำคัญ

แนวคิดด้านการศึกษาของอาร์เทอร์ โชเพนเฮาเออร์

อาเทอร์ โชเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) นักปรัชญาชาวเยอรมันที่ภาพลักษณ์ถูกจดจำในฐานะนักคิดผู้โดดเดี่ยว เนื่องด้วยผลงานเขียนในช่วงแรกมุ่งเน้นไปที่การยืนยันและนำเสนอข้อสรุปบนฐานความคิดที่เชื่อว่าแก่นแท้ของสรรพสิ่งคือความทุกข์ (Pessimism) ซึ่งมีเจตจำนงเป็นตัวขับเคลื่อน กระแสธารแห่งแนวคิดนี้ไม่ได้เป็นที่นิยมยอมรับของสังคม ด้วยถือว่าเป็นมโนทัศน์ของการมองโลกในแง่ร้ายส่งผลทำให้ชีวิตหดหู่และสิ้นหวัง แต่ทว่าในบั้นปลายชีวิตผลงานเรียงความสั้นเรื่อง “ว่าด้วยการศึกษา” (Ueber Erziehung) ซึ่งเป็นหนึ่งในผลงานรวมเล่มชื่อ พารเออร์ก้า อุนท์ พาราลิปโเมนา ภาค 2 (Parerga und Paralipomena, Zweiter Band) เล่มที่ 5 (Band V) ในเรื่องนี้ได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาในยุคก่อนอย่างเผ็ดร้อน โดยเสนอว่า การพัฒนาความสามารถในการคิดและสติปัญญาควรจะต้องเกิดก่อนการรับข้อมูล โชเพนเฮาเออร์เปรียบเทียบเปรยว่าผู้เรียน ไม่ควรถูกยัดเยียดทฤษฎีหรือความรู้สำเร็จรูปจากหนังสือตั้งแต่อายุยังน้อย แต่ควรปล่อยให้เด็กได้รู้จักโลก ได้สังเกต และสร้างมโนทัศน์ (Concepts) จากประสบการณ์ตรงก่อน จากนั้นจึงค่อยเรียนรู้ท่องจำ มิฉะนั้นผู้เรียนจะกลายเป็นคนที่รู้ทฤษฎีแต่ประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริงไม่ได้เลย (Schopenhauer, 1920, pp. 662–667 sec. 372–374) ดังสุภาษิตไทยที่ว่าความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ข้อเสนอนี้ได้สร้างจุดเปลี่ยนที่สำคัญในชีวิตของโชเพนเฮาเออร์อย่างสิ้นเชิง บทความสั้น ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนอาวุธทางความคิดที่ตอบประเด็นปัญหาท้าทายที่สังคมกำลังต้องการคำตอบ หนึ่งในนั้นคือการนำเสนอมุมมองเรื่องการศึกษาอย่างลุ่มลึก แม้ข้อเสนอของโชเพนเฮาเออร์จะดูสมเหตุสมผล แต่เมื่อนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบกลับพบว่า ทศนะของเขามีข้อที่อาจถูกตั้งคำถามและโต้แย้งได้เช่นกัน กล่าวคือประสบการณ์ตรงอาจไม่ใช่หนทางเดียวสู่ความรู้ หากเรายึดถือว่าประสบการณ์ตรงเท่านั้นที่ให้ความรู้ที่แท้จริง ซึ่งการใช้เหตุผลเพื่อสนับสนุนข้ออ้างนี้ โชเพนเฮาเออร์อาจถูกโต้แย้งได้ว่า ในความเป็นจริง มนุษย์เรารับรู้โลกผ่านสื่อกลางมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของอารยธรรม ภาษา หนังสือหรือตำรา ล้วนเป็นสื่อกลางที่ถ่ายทอดความรู้ข้ามรุ่นข้ามยุค หากปราศจากสิ่งเหล่านี้ มนุษย์แต่ละรุ่นจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้ทุกอย่างจากศูนย์ และไม่มีความก้าวหน้าทางปัญญาเกิดขึ้นได้

ทศนะของโชเพนเฮาเออร์ แม้จะมีข้อที่ถุกวิพากษ์ข้างต้น แต่ทศนะของโชเพนเฮาเออร์ก็ยังคงมีคุณค่าและสมควรได้รับการปกป้อง ด้วยเหตุผลสำคัญคือ โชเพนเฮาเออร์ไม่ได้ปฏิเสธการเรียนรู้จากหนังสือโดยสิ้นเชิง สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์วิพากษ์คือ ลำดับของการเรียนรู้ (order of learning) ไม่ใช่สื่อการเรียนรู้ ทั้งหนังสือ ตำรา รวมถึงปัญญาประดิษฐ์ หากทำความเข้าใจหลังจากมีพื้นฐานจากประสบการณ์ตรงแล้ว สื่อการเรียนรู้เหล่านั้นจะเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการขยายความเข้าใจ เพราะผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดในหนังสือ หรือ ปัญญาประดิษฐ์กับประสบการณ์ที่เคยสัมผัสได้ด้วยตนเอง

ดังนั้น ข้ออ้างที่ว่าโชเพนเฮาเออร์ต่อต้านการเรียนรู้จากหนังสือจึงเป็นการตีความที่ผิด ที่โชเพนเฮาเออร์เพียงต้องการให้ ประสบการณ์ตรงมาก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเชื่อหรือการยึดติดความเข้าใจที่ไม่ยึดติดกับความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้หากผู้เรียนไม่เคยได้รับการฝึกให้คิดด้วยตนเอง เพราะถูกป้อนคำตอบสำเร็จรูปจากปัญญาประดิษฐ์หรือหนังสืออยู่ตลอดเวลา ทักษะนี้จะไม่ได้รับการพัฒนา การใช้ปัญญาประดิษฐ์โดยไม่รู้เท่าทันจึงทำให้มนุษย์เกิดภาวะสูญเสียการเรียนรู้ที่แท้จริง เช่นเดียวกับกลัมนื้อที่ไม่ได้ใช้งาน ดังนั้น การปกป้องแนวคิดของโชเพนเฮาเออร์จึงหมายถึงการปกป้องโอกาสของมนุษย์ในการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของตนเอง

ข้อเสนอของโชเพนเฮาเออร์เป็นการเตือนภัย สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์นำเสนอมิใช่คู่มือปฏิบัติที่เคร่งครัด แต่เป็นคำเตือนให้นักการศึกษา ครูผู้สอน ตระหนักถึงอันตรายของการเรียนรู้แบบท่องจำและเชื่อถือตำรามากเกินไป ในยุคศตวรรษที่ 19 จะเห็นว่าเด็กถูกยัดเยียดแนวคิดจากหนังสือจนไม่มีโอกาสสังเกตโลกด้วยตนเอง ในยุคปัญญาประดิษฐ์ ปัญหานี้จะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เพราะปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่เพียงหนังสือ แต่เป็นระบบที่ให้คำตอบทันที โดยไม่ต้องใช้ความพยายามทางปัญญาใด ๆ การเตือนภัยของโชเพนเฮาเออร์จึงยังคงมีความเกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน เพราะหัวใจของปัญหาคือการสูญเสียความสามารถในการคิดด้วยตนเอง ไม่ใช่ตัวสื่อการเรียนรู้ที่เป็นปัญหา

จากข้ออ้างที่กล่าวมาข้างต้นจึงชี้ให้เห็นข้อสรุปที่สำคัญของโซเพนเฮาเออร์ในประเด็นที่ว่า ประสบการณ์ตรงและการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ที่แท้จริง โดยมองว่าทัศนียังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมิได้มองว่าประสบการณ์ตรงเป็นหนทางเดียวสู่ความรู้ แต่เห็นว่าควรผสมผสานการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเข้ากับการเรียนรู้จากสื่อกลาง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือปัญญาประดิษฐ์อย่างสมดุล โดยยึดหลักที่ว่า ผู้เรียนต้องเป็นเจ้าของความรู้ของตนเอง ไม่ใช่เพียงผู้บริโภคข้อมูลสำเร็จรูป

1. จุดเริ่มต้นคือการวิพากษ์การศึกษากระแสหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ ปรากฏอยู่ในบทความภาษาเยอรมันชื่อ “Ueber Erziehung” (ว่าด้วยการศึกษา) ซึ่งเป็นหนึ่งในงานรวมเล่มภาคสองที่ปรากฏอยู่ในหนังสือชุด Parerga und Paralipomena (พาแรกา อุน พาราลิปโเมนนา) ที่ตีพิมพ์ในปี 1920 โดยสำนักพิมพ์ Philipp Reclam jun ในประเทศเยอรมนี แม้ชื่อบทความจะแปลว่า “ว่าด้วยการศึกษา” แต่ในการเกริ่นนำที่สำคัญของเรื่องนี้ โซเพนเฮาเออร์ใช้การตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์วิธีการศึกษาที่มีอยู่ในยุคนั้น และเสนอหลักการที่ตรงกันข้ามกับกระแสสังคม โดยเขาเริ่มต้นด้วยข้อสังเกตที่เฉียบคมว่า “ความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการสอนเยาวชนคือการให้พวกเขาอ่านและท่องจำก่อนที่จะเข้าใจโลกด้วยตนเอง” (Schopenhauer, 1920, p. 662, sec. 372) โซเพนเฮาเออร์พยายามชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาสมัยนั้น มักเริ่มต้นด้วยวิธีการที่ได้จากตำราก่อนที่ผู้เรียนจะมีประสบการณ์ตรงผลที่ตามมาคือผู้เรียนเชื่อว่าตนรู้ความจริง ทั้งที่แท้จริงการทำเช่นนั้นเป็นเพียงแค่จำคำพูดของผู้อื่นมา ปัญหาที่อยู่ในตัวบุคคลเป็นเพียงทฤษฎี โดยไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง เปรียบเสมือนต้นกุหลาบที่สวยงาม มีสีกลิ่นและกลิ่นหอมชวนให้ผู้อื่นหลงใหล แต่สุดท้ายก็เฉี่ยวเฉาไปโดยที่ยังไม่ได้ออกดอกให้เฉยชม (Schopenhauer, 1920, p. 685, sec. 387) การวิพากษ์วิธีการศึกษาแบบเดิมที่ชี้ให้เห็นถึงข้อผิดพลาดใหญ่ ในยุคนั้นที่มักเริ่มต้นด้วยการป้อนความคิดรวบยอดของทฤษฎีผ่านตัวหนังสือหรือตำราก่อน ดังคำพูดของโซเพนเฮาเออร์ที่ว่า

“... เมื่อเราอ่านหนังสือ คนอื่นกำลังคิดแทนเราอยู่ เราเป็นเพียงผู้กระทำซ้ำกระบวนการคิดของพวกเขาเท่านั้น นั่นอาจเหมือนกับตอนที่นักเรียนกำลังหัดเขียนลากเส้นตามรอยที่ครูเขียนด้วยดินสอด้วยปากกา ดังนั้น เมื่ออ่านหนังสือความคิดส่วนใหญ่จึงถูกถ่ายโอน .. ” (Schopenhauer, p. 585, sec. 291)

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่าหากผู้เรียนยังไม่มีประสบการณ์ตรงที่เป็นฐานของความคิดนั้น จะส่งผลเสียทำให้เกิดภาวะการรับความรู้ที่เต็มไปด้วยแนวคิดลอย ๆ โดยปราศจากความเข้าใจจริง เหมือนคนที่พูดจาเลื่อนลอย อ้างอิงทฤษฎี แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงกับโลกความจริงได้ ซึ่งนั่นคงไม่ต่างจากคนที่มีแผนที่ในมือ แต่ไม่เคยเดินบนถนนจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้เรียน การให้ผู้เรียนจำชื่อที่ตั้งเมือง วันที่ หรือกฎทางศีลธรรมโดยไม่เข้าใจคุณค่าของสิ่งนั้นจากประสบการณ์ตรง เป็นการฆ่าเชื้อความสามารถในการตัดสินใจและวิจารณ์ตามธรรมชาติของผู้เรียน เพราะการถูกปลูกฝังให้ท่องจำที่ซึมซับมาตั้งแต่เด็กมักจะแก้ไขไม่ได้ ดังนั้นผู้เรียนจึงควรได้รับการดูแลปกป้อง โดยไม่ถูกรวบงำจากหลักคำสอนใด ๆ ก็ตามที่อาจส่งผลให้เกิดการมีความคิดที่ผิดพลาดร้ายแรงจนกว่าจะอายุสิบหกปี (Schopenhauer, p. 665, sec. 374) เมื่อพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าวนี้ จะพบว่าข้อสังเกตของอาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์ มีความทันสมัยเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสารและสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับกระแสของหาข้อสรุปแบบสำเร็จรูป ขวอันเป็นเท็จ แนวคิดทางการเมืองที่มี

ลักษณะชัดตรงข้ามอย่างรุนแรง ตลอดจนคำอธิบายเชิงลตทอนของคุณค่าเชิงนามธรรมด้านต่าง ๆ โดยที่ยังมิได้มีโอกาสร่างภูมิคุ้มกันทางปัญญาจากประสบการณ์ตรงอันเป็นรูปธรรมที่เพียงพอเสียก่อน

ด้วยเหตุนี้ เสียวิพากษ์ของโซเพนเฮาเออร์ด้านการศึกษาก็มิใช่เพียงเสียงสะท้อนจากอดีต หากแต่คือสัญญาณเตือนสำคัญที่เรียกร้องให้สังคมทบทวนคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการสอน การศึกษาที่แท้จริงเป็นกระบวนการแห่งการปลดปล่อยซึ่งเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ทำความรู้จักโลกผ่านประสบการณ์และวิจารณ์ญาณของตนเองหรือควรเป็นเพียงโรงงานผลิตผู้เรียนรู้ที่ได้แค่จดจำเชี่ยวชาญในการท่องจำวาทกรรมของผู้อื่น โดยปราศจากความเข้าใจอันเกิดจากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการเสนอแนวคิดด้านการศึกษาของ โซเพนเฮาเออร์ จึงเริ่มจากการเห็นปัญหาวิกฤตทางปัญญา เช่น ปัญหาเยาวชนรุ่นใหม่ได้รับการป้อนข้อมูลในลักษณะสำเร็จรูปผ่านการท่องจำเพียงอย่างเดียว โดยปราศจากกระบวนการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ส่งผลให้เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริงซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนไม่สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ปัญหาที่กำลังกัดเซาะสังคมยุโรปในยุคนั้นจึงเป็นที่มาของการตั้งคำถามปลายเปิดเชิงวิพากษ์ถึงการศึกษากระแสหลัก ด้วยบทความสั้นเรื่อง “ว่าด้วยการศึกษา” ซึ่งจะพบว่าสองในสามของเนื้อหาไม่ใช่ว่าการเสนอวิธีการปฏิบัติหรือรูปแบบการสอนที่ดีแต่คือการให้ข้อโต้แย้งเพื่อชี้ให้เห็นข้อสรุปที่สำคัญคือเปิดเผยแนวคิดการศึกษาที่ผิดในสังคม

2. กระบวนการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

ในบทความเรื่อง ว่าด้วยการศึกษา (Ueber Erziehung) หัวใจสำคัญของการศึกษาที่แท้จริงในทัศนะของ โซเพนเฮาเออร์ คือ การศึกษาควรเลียนแบบกระบวนการของประสบการณ์จริง ไม่ใช่การยัดเยียดข้อมูลจากหนังสือเพียงอย่างเดียว ดังนั้น หลักการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ประสบการณ์เป็นตัวนำและตามด้วยทฤษฎีในขั้นแรกควรให้ผู้เรียนรู้จักโลกผ่านการสังเกตโดยตรง (perception) ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า จากนั้นจึงค่อยนำประสบการณ์เหล่านั้นมาเรียบเรียงเป็นแนวคิด นิยาม หรือทฤษฎี ลักษณะการเรียนรู้ที่ดีคือการเริ่มจากกรณีเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป การศึกษาต้องเริ่มจากกรณีจริงหรือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นแหล่งการศึกษาลำดับที่หนึ่ง

ในการนี้ผู้เรียนแต่ละช่วงวัยจะมีธรรมชาติของมนุษย์ที่แบ่งพัฒนาการตามวัย โดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็กควรมุ่งให้เรียนรู้จากโลกแห่งความจริง การสังเกตธรรมชาติ วัยรุ่นเริ่มเข้าสู่แนวคิดนามธรรมและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ วัยผู้ใหญ่ควรรู้จักการจัดระบบความคิดที่เกิดจากประสบการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่สำคัญคือแนวคิดการศึกษาที่ดีมิใช่การมุ่งหวังทำให้ผู้เรียนเป็นห้องสมุดเดินได้หรือพจนานุกรมที่มีชีวิต แต่ทั้งนี้เพื่อสร้างความสามารถในการตัดสินใจนั้นคือทักษะในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงและแยกแยะสิ่งสำคัญออกจากสิ่งไม่สำคัญได้ การอ่านหนังสือมากเกินไปแต่ไม่มีประสบการณ์จริง จะทำให้คนกลายเป็นคนอวดรู้และขัดขวางความคิดที่อิสระ (Schopenhauer, p. 507, sec. 246) ซึ่งโซเพนเฮาเออร์ก้าวเปรียบเทียบไว้ว่าไม่ต่างจากคนที่รู้ทฤษฎีทั้งหมดแต่ปฏิบัติไม่ได้คล้ายกับนักปราชญ์ที่อ่านหนังสือเป็นหมื่นเล่มแต่ไม่มีความคิดเป็นของตัวเอง

จากที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นข้อโต้แย้งที่สนับสนุนแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ซึ่งปฏิบัติคือการศึกษาเชิงทฤษฎีที่แท้จริงควรเกิดขึ้นหลังจากมีฐานประสบการณ์ที่เพียงพอแล้วเท่านั้น ด้วยเหตุนี้วิธีที่ผิดพลาดที่สุดในการศึกษาคือการให้มนุษย์เรียนรู้ความคิดรวบยอดก่อนผ่านการท่องจำจากตำราแทนที่ผู้เรียนจะมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องนั้น การศึกษาที่แท้จริงคือการทำให้ประสบการณ์ตรงในโลกแห่งความจริง กลายเป็นรากฐานของความคิดทั้งหมด โซเพนเฮาเออร์จึงมองว่า การศึกษาที่ดีไม่ใช่การเร่งให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ทางความคิดแต่คือการปกป้องพัฒนาการทางธรรมชาติของจิตใจ โดยให้โลกแห่งความจริงเป็นครูคนแรก ส่วนหนังสือ ตำรา ควรเป็นเครื่องมือช่วยเสริมความเข้าใจในลำดับถัดมา แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึง ลำดับขั้นของกระบวนการเรียนรู้ ตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ โดยมีสาระสำคัญคือหนังสือและตำรามิได้ถูกปฏิเสธว่าไม่สำคัญ แต่ทว่าความสำคัญ

ของหนังสือนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อถูกจัดวางในลำดับที่เหมาะสมในการเข้าถึงของผู้เรียน โชเพนเฮาเออร์มิได้ต่อต้านการอ่านหนังสืออย่างสิ้นเชิง สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์ได้แย้งคือ การท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

โดยนัยนี้ ดูเหมือนว่าการศึกษาที่แท้จริงต้องเริ่มจากรากขึ้นสู่ยอด กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการเผชิญกับปรากฏการณ์หรือวัตถุแห่งการเรียนรู้โดยตรงผ่านการสังเกตและการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของตนเอง ตัวอย่างเช่น หากประสงค์จะเรียนรู้เรื่อง ดอกกุหลาบ ผู้เรียนควรเริ่มจากการพบเห็น ดอกกุหลาบของจริงในธรรมชาติผ่านตา การได้ลองดมกลิ่นผ่านจมูก การได้สัมผัสใบและดอกผ่านมือ การได้สังเกตกระบวนการเจริญเติบโตด้วยตาของตนเองกระทั่งเกิดเป็นความประทับใจโดยตรงต่อดอกกุหลาบนั้น ภายหลังจึงสร้างโนทัศน์ขึ้นในใจว่าสิ่งที่ตนได้ประสมนั้นคือสิ่งที่ภาษาเรียกว่าดอกกุหลาบ จากนั้นจึงศึกษาเพิ่มเติมจากตำราหรือคำอธิบายของนักพฤกษศาสตร์ เพื่อตรวจสอบขยายความหรือจัดระบบความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของตนมิใช่เริ่มต้นด้วยการอ่านตำราก่อน

หัวใจสำคัญของกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของโชเพนเฮาเออร์คือการวิจารณ์การศึกษาทุกระบบที่บังคับให้ผู้เรียนเรียนรู้แนวคิดก่อนที่จะมีประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส โชเพนเฮาเออร์เปรียบเทียบวิธีการดังกล่าวว่าเป็นการเรียงลำดับผิด กล่าวคือ เป็นการย้อนลำดับธรรมชาติของการเกิดความรู้ที่ผิดแบบกลับด้าน โดยปกติแล้วมนุษย์จะรับรู้โลกผ่านประสาทสัมผัสก่อน เกิดเป็นตัวแทนทางจิต (representation) จากนั้นจึงค่อย ๆ สร้างเป็นแนวคิดนามธรรม ทัศนะนี้ของโชเพนเฮาเออร์เผยให้เห็นจุดร่วมที่สำคัญทางญาณวิทยาในการปฏิเสธโนทัศน์ที่เชื่อว่าความรู้ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และยิ่งตอกย้ำข้อสนับสนุนที่ชัดเจนว่า แนวคิดจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้โชเพนเฮาเออร์มีบางส่วนที่สอดคล้องกับ จอห์น ล็อก (John Lock) คือยึดมั่นในหลักการพื้นฐานที่ว่าความรู้ทั้งหมดต้องมีจุดเริ่มต้นจากประสบการณ์ (experience) และปฏิเสธแนวคิดเรื่องความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด (innate ideas) อย่างชัดเจน โดยล็อกได้เสนอว่าจิตใจเมื่อแรกเกิดเปรียบเสมือนกระดานชนวนที่ยังไม่มีสิ่งใดเขียน (tabula rasa) แนวคิดนี้ปรากฏเป็นหลักการสำคัญใน An Essay Concerning Human Understanding (John Lock, 2008 pp 86-101) ซึ่งล็อกโต้แย้งอย่างเป็นระบบว่าไม่มีหลักการเชิงทฤษฎีหรือแนวคิดทางศีลธรรมใดติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด จิตใจในสภาพตั้งต้นของมนุษย์ปราศจากทั้งเนื้อหาและโครงสร้างของความหมาย ความรู้ทั้งปวงจึงต้องอาศัยแหล่งเกิดมาจากประสบการณ์สองทาง ได้แก่ การรับรู้ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นช่องทางปฐมภูมิรับรู้โลกภายนอกและการสะท้อนกลับภายในซึ่งเป็นกระบวนการที่จิตสังเกตการกระทำของตนเอง แนวคิด Tabula Rasa ของล็อกและทัศนะเรื่องการศึกษาของโชเพนเฮาเออร์มีความสอดคล้องกันในระดับญาณวิทยาเบื้องต้น เนื่องจากนักปรัชญาทั้งสองยอมรับว่าความรู้เริ่มต้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส มิใช่จากความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด โชเพนเฮาเออร์ยกย่องล็อกในฐานะผู้ริเริ่มวิธีการทางปรัชญาที่เน้นการสืบกลับไปยังรากฐานของแนวคิดจากประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คาร์ทไรท์ (Cartwright) ที่พบว่าล็อกมีอิทธิพลทางปรัชญาต่อโชเพนเฮาเออร์ (Cartwright, 2003, p. 147) แม้ว่าแนวคิดของโชเพนเฮาเออร์สอดคล้องบางส่วนกับล็อกในแง่การปฏิเสธความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและการเน้นประสบการณ์เป็นรากฐานของความรู้อย่างที่กล่าวมาข้างต้น แต่ในแง่ของเป้าหมายของการศึกษาสูงสุดของการศึกษาของโชเพนเฮาเออร์มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกรอบความคิดของล็อกอย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่าโชเพนเฮาเออร์และล็อกต่างยอมรับความสำคัญของประสบการณ์ กล่าวคือในทัศนะของโชเพนเฮาเออร์ การศึกษาที่แท้จริงเป็นการศึกษาตามธรรมชาติ (Natürliche Erziehung) คือการปล่อยให้มนุษย์ได้เผชิญโลกและรับรู้โนทัศน์จากการมองเห็นหรือประสบการณ์ตรง (Anschauung) ก่อนจึงค่อยพัฒนามาเป็นความคิดเชิงนามธรรมหรือสรุปเป็นกฎเกณฑ์ในภายหลัง วิธีนี้จะทำให้คนมีความเข้าใจโลกที่ถูกต้องและเป็นจริง ส่วนการศึกษาเทียมหรืออาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาแบบประดิษฐ์หรือแนวทางการเรียนรู้ที่ฝืนธรรมชาติ คือระบบการศึกษาที่เอากฎเกณฑ์ ทฤษฎี หรือคำสั่งสอนในตำรายัดเยียด

ใส่ให้ผู้เรียนก่อนที่จะมีประสบการณ์ตรง ผลคือทำให้ผู้เรียนเกิดความคิด มองโลกบิดเบี้ยว และนำทฤษฎีไปปรับใช้กับความจริงอย่าง ผิด ๆ เปรียบเสมือนมีหนังสือทำอาหารแต่ไม่เคยรับรู้รสชาติจริง โซเฟนเฮาเออร์จึงมองว่า การศึกษาเทียม ที่พยายามจะสร้างผู้รู้หรือบัณฑิตโดยการข้ามขั้นตอนของประสบการณ์อาจเป็นแนวทางที่ผิดพลาด ดังนั้น ควรดำเนินตามลำดับกล่าวคือ ขั้นแรก ปล่อยให้ผู้เรียนได้สังเกตและสัมผัสประสบการณ์ตรงจากโลกแห่งความจริง ขั้นต่อมาเมื่อมีประสบการณ์เพียงพอแล้ว จึงค่อยชี้แนะแนวคิดเพื่อจัดระเบียบความเข้าใจ และประการสุดท้าย หลีกเลี่ยงการให้แนวคิดที่ยังไม่มีตัวอย่างเป็นรูปธรรมรองรับ การเรียนรู้ลักษณะนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของการพัฒนาทางปัญญา เพราะแนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรงจะมีความหมายที่ลึกซึ้ง ยั่งยืน และสามารถนำไปปรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างคล่องแคล่วเป็นลำดับการเรียนรู้ที่ถูกต้องตามธรรมชาติ ดังนั้นการอ่านตำราหรือการเรียนรู้จากผู้อื่นควรเป็นเพียงการตรวจสอบหรือขยายผลของการสังเกตของตนเองใช้เป็นจุดจบ การกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดที่โซเฟนเฮาเออร์ได้เสนอไว้ว่า

บรรดานักวิชาการ (Die Setehrten) โดยทั่วไปมัก
ศึกษาเพื่อที่จะสามารถสอนและเขียนได้ ดังนั้นจิตใจของพวกเขาเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนกระเพาะและลำไส้ที่อาหารผ่านไปโดยไม่ย่อย ด้วยเหตุนี้ การสอนและการเขียนของพวกเขาจึงแทบไม่มีประโยชน์ เพราะเราไม่สามารถบ่งชี้ถึงผู้อื่นด้วยของเสียที่ไม่ย่อยได้ แต่ต้องใช้สารอาหารที่หล่อเลี้ยงจากเลือดของเราเองเท่านั้น (Schopenhauer, p. 508, sec. 247)

ข้อเสนอนี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการเรียนรู้ที่ผิดธรรมชาติในทัศนะของโซเฟนเฮาเออร์นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของไบรอัน มาซี (Bryan Magee) ที่เปรียบเทียบการศึกษาซึ่งเริ่มจากการเรียนรู้ที่เน้นจดจำตำราเหมือน การที่คนตาบอดได้รับการบอกเล่าเรื่องสีส้ม แต่ไม่มีวันเข้าใจได้ลึกซึ้งเท่ากับคนที่เห็นด้วยตาตนเอง ไบรอัน มาซี ใช้ภาพของ “คนตาบอดกับสีส้ม” เพื่อตอกย้ำว่าการเรียนรู้ผ่านตัวหนังสือเพียงอย่างเดียว ให้ผลแค่ “ความรู้แบบคนตาบอด” เท่านั้น แตกต่างโดยสิ้นเชิงจากผู้คนที่เห็นด้วยตาตนเอง ตัวอย่างข้อสนับสนุนที่เห็นได้ชัดเจนในข้ออ้างนี้ คือ การรู้เรื่องสีแดงจากคำอธิบาย แนวคิดหรือทฤษฎีย่อมไม่เทียบเท่ากับการได้เห็นสีแดงจริง ๆ ด้วยตาตนเอง ที่เป็นประสบการณ์ตรง (Magee, 1997, pp. 474–476) ข้อโต้แย้งที่เด่นชัดที่สุด คือ การชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการเรียนรู้แบบเทียม หรือการศึกษาที่ประดิษฐ์ขึ้นซึ่งผิดธรรมชาติ ผู้ที่เรียนรู้จากตำราโดยไม่มีประสบการณ์ตรงเปรียบเสมือนคนตาบอดที่ได้รับฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับสีส้ม แม้จะได้รับข้อมูลครบถ้วนเพียงใด ก็ไม่อาจสัมผัสถึงความจริงลึกซึ้งที่ผู้ได้เห็นด้วยตาตนเองจะเข้าใจได้

จะเห็นได้ว่า ผลของการศึกษาเทียม เมื่อใดก็ตามที่มีการศึกษาแบบไล่ลำดับผิด กล่าวคือ เน้นท่องจำทฤษฎีโดยไม่รู้ที่มาที่ไปก่อน มนุษย์จะกลายเป็นผู้ใช้ความคิดของผู้อื่นไม่ใช่ผู้สร้างความคิดของตนเอง ผลเสียของการศึกษาที่ผิดลำดับ โซเฟนเฮาเออร์พยายามชี้ให้เห็นว่าเมื่อผู้เรียนถูกบังคับให้เรียนรู้แนวคิดก่อนประสบการณ์ จะเกิดปัญหาสามประการใหญ่ คือ ประการที่หนึ่ง ความรู้ที่ได้กลายเป็นคำพูดที่ไร้ความหมายผู้เรียนสามารถท่องจำคำจำกัดความได้แต่ไม่เข้าใจสาระสำคัญที่แท้จริง ประการที่สอง ความคิดที่บิดเบือนการใช้แนวคิดที่ไม่มีรากฐานจากประสบการณ์นำไปสู่การใช้เหตุผลที่ผิดพลาดและอคติ และประการสุดท้าย การขาดวิจลญาณผู้เรียนไม่สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่เห็นกับสิ่งที่ได้ยินซึ่งนำไปสู่การรู้แต่ทฤษฎีแต่ขาดสามัญสำนึกในการดำเนินชีวิต

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบลำดับการเรียนรู้ตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

การเรียนรู้ที่ถูกรูปแบบ (Natürliche Erziehung)	การเรียนรู้ที่ผิดแบบ (Künstliche Erziehung)
1. ประสบการณ์ตรงหรือการสังเกต	1. หนังสือหรือตำรา
2. การซักถามและใคร่ครวญด้วยตนเอง	2. การท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการศึกษาในยุคปัจจุบัน

ในหัวข้อนี้ต้องการโต้แย้งเพื่อชี้ให้เห็นประเด็นความสำคัญของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ระบบการศึกษาในในอดีตเน้นการสอบวัดความจำ จนกระทั่งยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทอย่างแพร่หลาย แต่ปัญหาดังกล่าวกลับปรากฏเป็นวัฏจักรซ้ำรอย กล่าวคือ ผู้เรียนยังคงขาดการฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์เช่นเดิม เพราะปัญญาประดิษฐ์ ช่วยให้ผู้เรียนสะดวกสบายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความร้ายแรงของปัญหามิได้จำกัดอยู่ที่การท่องจำเพียงอย่างเดียว หากแต่ขยายขอบเขตสู่ภาวะวิกฤตใหม่ที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์ ที่เข้ามามีบทบาทในการครอบงำกระบวนการคิดของมนุษย์ กล่าวคือ ปัญญาประดิษฐ์ได้ทดแทนการคิดเชิงวิพากษ์ การสังเคราะห์ความรู้เป็นความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมเลียนแบบระบบอัตโนมัติในการประมวลผลข้อมูล ลักษณะเดียวกับการท่องจำโดยขาดความเข้าใจของความหมายอย่างเป็นระบบ ดังนั้นข้อโต้แย้งสำคัญของหัวข้อนี้คือ ภัยเงียบทางการศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์มิใช่เพียงการไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ หากแต่เป็นการยินยอมให้เทคโนโลยีเข้ามาทำหน้าที่แทนการตีความ ซึ่งเท่ากับตอกย้ำวงจรการเรียนรู้ผ่านการท่องจำจากตำราแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์ ยุคปัญญาประดิษฐ์จึงอาจเกิดปัญหาใหม่ในบริบทคำถามเดิมของโซเพนเฮาเออร์ โดยเปลี่ยนจากจำหนังสือแทนการเชื่อ ปัญญาประดิษฐ์ แบบไร้การคิดวิเคราะห์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าในยุคที่โลกกำลังเคลื่อนตัวไปสู่สังคม ปัญญาประดิษฐ์ แบบเต็มรูปแบบนั้นจะเห็นได้ชัดว่า ปัญญาประดิษฐ์ อยู่ในสถานะที่ไม่ต่างจาก “ตำราที่ตอบได้”

ในยุคปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ สามารถให้คำตอบสังเคราะห์ได้อย่างรวดเร็วคล้ายกับ “หนังสือที่ตอบสนองได้” หากผู้เรียนใช้ ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อรับคำตอบโดยไม่ผ่านกระบวนการสังเกต ตั้งคำถามหรือไตร่ตรองด้วยตนเอง การตกอยู่ในภาวะเดียวกับที่โซเพนเฮาเออร์วิพากษ์ไว้ นั่นคือ การมีข้อมูลมากมายแต่ขาดปัญญาย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ การศึกษาเทียมหมายถึงกระบวนการที่ผู้เรียนได้รับความรู้ผ่านตัวกลางโดยปราศจากประสบการณ์ตรงและการใคร่ครวญ ในยุค ปัญญาประดิษฐ์ การศึกษาเทียมขยายวงกว้างขึ้น เพราะปัญญาประดิษฐ์ สามารถช่วยให้ผู้เรียนข้ามขั้นตอนการคิดวิเคราะห์ได้อย่าง ลื่นไหล เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ เขียนเรียงความแทนการฝึกเรียบเรียงความคิดของตนเอง ปรากฏการณ์เช่นนี้ในมุมมองของโซเพนเฮาเออร์มีค่าเท่ากับการทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้บริโภคข้อมูลไม่ใช่ผู้สร้างปัญญา

ด้วยเหตุปัจจัยที่กล่าวมาจึงก่อให้เกิดความเสี่ยงของการลดทอนความเป็นมนุษย์ หากการศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนพึ่งพา ปัญญาประดิษฐ์ ในการตอบคำถาม โดยไม่ต้องตั้งคำถามเอง มนุษย์จะค่อย ๆ สูญเสียความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การตั้งสมมติฐาน และการสร้างอะไรใหม่ ๆ ทางความคิด สิ่งนี้ไม่ใช่แค่ปัญหาเชิงทักษะ แต่เป็นปัญหาเชิง อัตลักษณ์ของมนุษย์ในฐานะ “สัตว์ผู้มีเหตุผล” (rational animal) ดังที่อริสโตเติลได้กล่าวไว้ ในมุมมองโซเพนเฮาเออร์ การใช้ ปัญญาประดิษฐ์ โดยขาดการคิดด้วยตนเองคือการทำให้การเรียนรู้กลายเป็นเครื่องมือผลิตความเชื่อไม่ใช่เครื่องมือผลิตปัญญา

การวิพากษ์ด้านการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ยังคงมีอิทธิพลต่อนักคิดรุ่นหลัง นักปรัชญาจำนวนมากได้รับอิทธิพลจากทัศนะทางการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ เช่น ฟรีดริช นิทเช่ (Friedrich Nietzsche) ที่ยกย่องโซเพนเฮาเออร์ว่าเป็นนักการศึกษาคนสำคัญ โดยเฉพาะในงานเขียน Schopenhauer as Educator นิทเช่

เห็นว่าโซเฟนเฮาเออร์เป็นแบบอย่างของนักคิดที่กล้าคิดกล้าวิพากษ์อย่างอิสระไม่ยอมจำนนต่อระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นเพียงผลิตบัณฑิตตามความสอดคล้องของค่านิยมในสังคม

แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ยังปรากฏร่องรอยในขบวนการปฏิรูปการศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เช่น แนวคิด “การเรียนรู้จากประสบการณ์” ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นต้น รวมถึงโรงเรียนทางเลือกที่เน้นการเรียนแบบโครงงาน (project based learning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติก่อนการสะท้อนคิดเชิงทฤษฎี หากมองในมุมของความเกี่ยวข้องกับบริบทร่วมสมัย เรียงความ “ว่าด้วยการศึกษา” ของโซเฟนเฮาเออร์ไม่ได้เป็นเพียงคำวิจารณ์ระบบการศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องเตือนใจอันทรงพลังสำหรับยุคปัจจุบัน ในสังคมที่เน้นการทดสอบมาตรฐาน (standardized testing) และการประเมินผลผ่านข้อเขียน การเรียนการสอนมักเน้นการท่องจำข้อมูลเพื่อสอบ ขณะที่ประสบการณ์ตรง การสังเกต การซักถาม และการลงมือทำ กลับถูกมองว่า “เสียเวลา” หรือไม่เป็นระบบ ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นคือทำให้เกิดระบบ “การศึกษาเทียม” ที่ผลิตคนรุ่นใหม่ซึ่งมีความรู้สูงแต่ขาดความเข้าใจในชีวิต ขาดความสามารถในการเผชิญปัญหาเฉพาะหน้า และขาดปัญญาในการตัดสินใจอย่างรอบคอบ ข้อคิดนี้ท้าทายให้นักการศึกษาทบทวนว่าจะสร้างสมดุลระหว่างการถ่ายทอดองค์ความรู้และการส่งเสริมประสบการณ์ตรงได้อย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์ที่ “รู้จริง” มิใช่เพียง “รู้จำ” อย่างไร้จิตวิญญาณ

บทวิเคราะห์ความจำเป็นของแนวคิดด้านการศึกษาของโซเฟนเฮาเออร์ในยุคปัญญาประดิษฐ์

ในหัวข้อนี้ต้องการวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาของโซเฟนเฮาเออร์ โดยเฉพาะการต่อต้านการเรียนรู้แบบท่องจำหรือการบริโภคข้อมูลแบบผิวเผิน แล้วนำมาอภิปรายกับบริบทยุคปัญญาประดิษฐ์ที่ ปัญญาประดิษฐ์และโซเฟียลมีเดียมีอิทธิพลกับผู้เรียนเป็นอย่างสูง ข้อโต้แย้งหลักคือแนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการต่อต้านการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เป็นเพียงผู้บริโภคและขาดอิสระทางปัญญา โดยนัยยะนี้มนุษย์กำลังเผชิญกับปรากฏการณ์ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “การจัดระเบียบความคิดโดยระบบอัตโนมัติ” ซึ่งมีได้จำกัดเพียงการจัดการข้อมูลภายนอก แต่แทรกซึมถึงโครงสร้างการรับรู้ การตัดสินใจ และการสร้างความหมายของผู้เรียนในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนที่ปราศจากการคิดด้วยตนเองจะไม่สามารถแยกแยะระหว่าง “คำตอบที่ถูกต้องตามสถิติ” กับ “ความจริงที่ต้องใช้การไตร่ตรองเชิงปรัชญา” ได้

แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ที่เน้นการเริ่มต้นจากประสบการณ์ตรงและการคิดด้วยตนเองจึงเป็นเกราะป้องกันการถูกครอบงำโดยปัญญาประดิษฐ์ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ หากอาศัยฐานคิดของโซเฟนเฮาเออร์ การศึกษาในยุค ปัญญาประดิษฐ์ ควรมีหลักการ โดยให้ผู้เรียนสังเกตหรือทำการทดลองด้วยตนเองก่อนเสมอ เน้นให้ ปัญญาประดิษฐ์ ทำหน้าที่เป็น “คู่สนทนา” ที่ท้าทายความคิดไม่ใช่ “ผู้ให้คำตอบสำเร็จรูป จุดเน้นที่สำคัญคือการใช้ ปัญญาประดิษฐ์ อย่างระมัดระวังและรอบคอบในกระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การสังเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างโมเดลใหม่ เป็นต้น

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ที่อาจเกิดขึ้นคือ แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ที่วางรากฐานของความรู้ทั้งมวลไว้บนการรับรู้ผ่านประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัสนั้น แม้จะทรงพลังและเป็นรากฐานสำคัญของการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่แท้จริงได้ แต่ก็เผชิญกับข้อจำกัดที่อาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ในบริบทของยุคที่ข้อมูลข่าวสารสมัยใหม่ มิได้ถูกจำกัดอยู่เพียงสิ่งที่มนุษย์สัมผัสรับรู้ได้โดยตรงทางประสาทสัมผัส หากแต่ข้อมูลจำนวนมหาศาลถูกผลิตและถ่ายทอดผ่านระบบดิจิทัล การคำนวณเชิงสถิติ หรือแบบจำลองเชิงนามธรรมที่ซับซ้อนเกินกว่าประสาทสัมผัสใด ๆ จะเข้าถึงได้อย่างสมบูรณ์ เช่น มนุษย์ไม่สามารถเห็นการเคลื่อนไหวของตลาดการเงินโลกในระดับนาโนวินาทีได้ ด้วยเหตุนี้ ข้อโต้แย้งที่สำคัญต่อโซเฟนเฮาเออร์จึงอยู่ที่การถูกโจมตีเพราะเป็นแนวคิดที่ยึดติดกับประสบการณ์ตรงและประสาทสัมผัสมากเกินไป จนไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนและความเร็วของข้อมูลในโลกสมัยใหม่

จากข้อโต้แย้งที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์เกี่ยวกับการรับรู้ผ่านประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัสไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนของข้อมูลในยุคสมัยใหม่ได้นั้นไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะมีข้อสนับสนุนอื่นที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลได้มากกว่า ข้อจำกัดของประสาทสัมผัสไม่ใช่ข้อด้อยของแนวคิดการศึกษาในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ หากแต่เป็นข้อจำกัดของมนุษย์ที่ลืมนึกไปว่าความเข้าใจที่แท้จริงต้องเริ่มที่การรู้จักเลือกและวิเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแค่การบริโภคข้อมูลเท่านั้น ความสำคัญของประเด็นนี้จึงอยู่ที่การเสนอกรอบแนวคิดเพื่อปรับประยุกต์ใช้แนวคิดโซเพนเฮาเออร์ให้สามารถเปิดรับปัญญาประดิษฐ์ในฐานะที่เป็น “ตัวขยายขอบเขตประสบการณ์” มิใช่ใช้ ปัญญาประดิษฐ์ เป็นผู้คิดและลดทอนความคิดเชิงสร้างสรรค์ลง

การใช้แนวคิดทางการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์เป็นข้ออ้างในการปฏิเสธ ปัญญาประดิษฐ์ โดยไม่ไตร่ตรองจึงไม่ต่างจากการยิงปืนนัดเดียวแล้วล้มตรวจสอบว่ากำลังยิงไปที่เป้าหรือเงาของสิ่งนั้น เหตุผลเพราะ โซเพนเฮาเออร์ไม่เคยปฏิเสธ เครื่องมือหรือตัวกลางใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือตำรา เพียงแต่นั่นย้ำว่าการใช้สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อในการสอนนั้นต้องเรียงลำดับให้ถูกต้อง และใช้วิธีการที่ถูก ปัญญาประดิษฐ์ ไม่ได้เป็นนามธรรมลอย ๆ แต่ถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลจริง มีการทดสอบ ดังนั้นการเหมารวมว่า ปัญญาประดิษฐ์ ไม่ดี เหตุผลนี้จึงไปไม่ได้กับแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ เมื่อพิจารณาว่า ปัญญาประดิษฐ์ สมัยใหม่ถูกฝึกฝนจากข้อมูลจริง มีผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้ โซเพนเฮาเออร์น่าจะมองว่าปัญญาประดิษฐ์ เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์เช่นกันไม่ต่างจากหนังสือหรือตำราในการขยายขีดจำกัดของมนุษย์ ดังนั้น หากรู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์ย่อมเกิดคุณ เช่นกันตราบดีที่มนุษย์ไม่หลงลืมว่า ท้ายที่สุดแล้วประสบการณ์ตรงของมนุษย์ก็ยังคงเป็นฐานของการหาความรู้ทั้งปวง

ข้อเสนอในการปรับใช้แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์คือ ปัญญาประดิษฐ์ ควรอยู่ในฐานะ “แขนขยาย” ของประสบการณ์ แนวทางที่สมเหตุสมผลกว่าคือการปรับแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ผ่านญาณวิทยาแบบขยายซึ่งอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสามารถทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรู้คิดได้ หากทำงานในลักษณะที่เชื่อมโยงกับผู้ใช้อย่างต่อเนื่องและเป็นธรรมชาติ ในกรณีนี้ ปัญญาประดิษฐ์ ทำหน้าที่เป็นแขนขยายที่ช่วยขยายขอบเขตประสบการณ์ตรงของมนุษย์ได้ เช่น การขยายขอบเขตเชิงปริมาณ ปัญญาประดิษฐ์ สามารถประมวลผลข้อมูลปริมาณมหาศาล เช่น ภาพดาวเทียมหลายล้านภาพ ข้อความนับแสนหน้า และลดทอนความซับซ้อนลงเป็นรูปแบบหรือแนวโน้มที่มนุษย์สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้ในครั้งเดียว ซึ่งกระบวนการนี้ไม่ต่างจากการใช้กล้องจุลทรรศน์ขยายสิ่งที่ตาเปล่าเห็นไม่ได้ ปัญญาประดิษฐ์จึงเป็นอุปกรณ์ต่อประสาทสัมผัสที่ช่วยให้มนุษย์ “สังเกต” สิ่งที่อยู่นอกเหนือขีดจำกัดทางชีววิทยาได้โดยอ้อม มีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ สิ่งเหล่านี้คือการเตรียมวัตถุดิบแห่งประสบการณ์ ให้อยู่ในสภาพที่มนุษย์สามารถใช้ปัญญาตามแนวทางของโซเพนเฮาเออร์พิจารณาต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปการประนีประนอมระหว่างโซเพนเฮาเออร์ที่เชื่อมั่นในประสบการณ์กับ ปัญญาประดิษฐ์ ในการศึกษายุคปัญญาประดิษฐ์ โซเพนเฮาเออร์ชี้ให้เห็นข้ออ้างที่สำคัญว่าประสบการณ์ตรงคือหนึ่งในรากฐานของความรู้ที่มั่นคง แต่ในยุคข้อมูลมหาศาลประสบการณ์ตรงไม่อาจหมายถึงการเห็นหรือได้ยินทุกสิ่งด้วยตนเองอีกต่อไป หากแต่ต้องขยายความหมายรวมถึงการใช้เครื่องมือรู้คิดอย่าง ปัญญาประดิษฐ์ ช่วยให้มนุษย์สามารถสัมผัสกับความเป็นจริงที่มีมิติซับซ้อนเกินกว่าประสาทสัมผัสทางชีววิทยาจะเข้าถึงได้ การมีข้อสรุปบางอย่างที่เหมารวมว่า โซเพนเฮาเออร์ ปฏิเสธ ปัญญาประดิษฐ์ อย่างสิ้นเชิง โดยที่มิได้ตระหนักถึงองค์พหุคำอธิบายอื่น ๆ อาจจะได้ความได้ว่าในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ปฏิเสธสื่อการสอน นั้นเท่ากับเป็นการทำให้แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์กลายเป็นอคติทางปัญญาอีกรูปแบบหนึ่ง ในขณะที่การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรู้เท่าทันและมีขอบเขตคือหนทางที่ทำให้เกิดการศึกษาที่แท้จริงในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่า มนุษย์จะต้องไม่มอบอำนาจการคิดให้แก่ปัญญาประดิษฐ์โดยสมบูรณ์ แต่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ เป็นแขนขยายเพื่อการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความคิดที่เกิดจากการใคร่ครวญอย่างแท้จริง

ข้อโต้แย้งหลักที่ต้องการเน้นย้ำในบทความนี้ คือ แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์เพราะหากปราศจากการคิดด้วยตนเอง การใช้ปัญญาประดิษฐ์จะกลายเป็นการศึกษาเทียมที่ทำให้มนุษย์สูญเสียศักยภาพในการสร้างปัญญาไม่ต่างจากการเรียนรู้ที่ผิดแบบซึ่งเป็นการท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

บทสรุป

แนวคิดการศึกษาของ โซเพนเฮาเออร์ เน้นย้ำถึงความจำเป็นของการสร้างความคิดด้วยตนเอง ก่อนการบริโภคข้อมูลจากผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ที่มีฐานข้อมูลมาจาประสบการณ์ยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์ เพราะถ้ามีการนำไปใช้ในทางที่ผิด กล่าวคือ ใช้เป็นเครื่องมือให้คำตอบโดยไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ อาจจะนำไปสู่การศึกษาเทียม และท้ายที่สุดคือการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงผู้บริโภคข้อมูล สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับบทความวิจัยนี้คือประการแรก สถาบันการศึกษาควรออกแบบหลักสูตรที่ให้ ปัญญาประดิษฐ์ เป็น “เครื่องมือกระตุ้นความคิด” มิใช่เป็น “ตัวแทนการคิด”

ประการต่อมา ควรมีการสอนปรัชญาของโซเพนเฮาเออร์ในวิชาปรัชญาการศึกษาเพื่อให้เห็นประวัติศาสตร์ทางความคิดของการวิพากษ์ระบบการศึกษาในสังคมที่กำลังมีปัญหา และประการสุดท้าย แนวคิดการศึกษาใดก็ตามที่ไม่สามารถส่งเสริมให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้นคือรากเหง้าของการศึกษาที่ล้มเหลว นี่คือการเตือนของโซเพนเฮาเออร์ที่ยังคงสะท้อนก้องในยุคปัญญาประดิษฐ์ และแม้ว่า อาเทอร์ โซเพนเฮาเออร์ อาจจะถูกจดจำในฐานะนักปรัชญาที่เชื่อว่าชีวิตมนุษย์โดยพื้นฐานแล้วมีความสุขมากกว่าทุกข์ แต่เรื่องความ “ว่าด้วยการศึกษา” (Ueber Erziehung) ได้เผยให้เห็นอีกด้านที่เป็นการวิพากษ์ระบบการศึกษาที่เฉื่อยคมและมีวิสัยทัศน์ก้าวไกลกว่ากาลสมัย

ข้อเสนอที่ว่าการศึกษาควรเริ่มจากประสบการณ์ตรงแล้วค่อยสร้างแนวคิดเป็นหลักการที่ทรงอิทธิพลและยังคงท้าทายแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ท่ามกลางโลกที่ข้อมูลถูกผลิตและบริโภคอย่างรวดเร็ว การวิพากษ์ด้านแนวคิดเรื่องการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ จึงไม่ใช่แค่เรื่องปรัชญาการศึกษาของศตวรรษที่ 19 เท่านั้น หากแต่เป็นคำถามเชิงปฏิบัติที่นักการศึกษาทุกยุคทุกสมัยต้องตอบให้ได้ว่าสังคมกำลังทำให้รากแก้วของต้นไม้ซึ้นฟ้าหรือไม่ เพราะนั่นคือการออกแบบแนวคิดด้านการศึกษาที่ผิดธรรมชาติของปัญญามนุษย์ในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

เอกสารอ้างอิง

- Cartwright, D. E. (2003). Locke as Schopenhauer's (Kantian) Philosophical Ancestor. Schopenhauer Jahrbuch, 84, 147-156.
- John Locke. (1690). An essay concerning human understanding. The Pennsylvania State University. Electronic Classics Series.
- Magee, B. (1997). The philosophy of Schopenhauer. Oxford: Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (1965). Schopenhauer as educator (J. W. Hillesheim & M. R. Simpson, Trans.). Washington, DC.: Regnery Gateway.
- Schopenhauer, A. (1851). On education. In Parerga and Paralipomena (Vol. 2, E. F. J. Payne, Trans.). Oxford: Oxford University Press.
- _____. (1920). Arthur Schopenhauers sämtliche Werke: Vol. 5. Parerga und Paralipomena: Kleine philosophische Schriften (E. Grisebach & E. Bergmann, Eds.; 3rd ed.). Ditzingen: Philipp Reclam jun.

